

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ULOGA CRTA LIČNOSTI I SAMOPOŠTOVANJA U PREDVIĐANJU
SKLONOSTI PREDRASUDAMA**

Diplomski rad

Manuela Rebić

Mentorica: Dr. sc. Tena Vukasović

Zagreb, 2014

Sadržaj

1. Uvod	1
Predrasude	1
Što uzrokuje predrasude?	1
„Moderne predrasude“	4
Crte ličnosti Pet-faktorskog modela	4
Pet-faktorski model ličnosti i predrasude	5
Samopoštovanje	6
Samopoštovanje i predrasude	7
2. Cilj, problem i hipoteza istraživanja	8
3. Metodologija	9
Postupak istraživanja	9
Sudionici istraživanja	9
Mjerni instrumenti	11
BFI	11
Rosenbergova skala samopoštovanja	11
Skala sklonosti predrasudama	12
4. Rezultati	13
Preliminarne analize	13
Korelacijska analiza	15
Regresijska analiza	16
5. Rasprava	18
6. Metodološki nedostaci i preporuke za daljnja istraživanja	21
7. Zaključak	22
8. Literatura	23
9. Prilozi	26
Upitnik o demografskim podacima	26
Skala sklonosti predrasudama	27

SAŽETAK

Manuela Rebić

Uloga crta ličnosti i samopoštovanja u predviđanju sklonosti predrasudama

Cilj ovog istraživanja je bio ispitati u kojoj mjeri samopoštovanje i crte ličnosti Pet-faktorskog modela mogu objasniti sklonost predrasudama. Korištena je Rosenbergova skala samopoštovanja, BFI upitnik ličnosti te Skala sklonosti predrasudama koja je konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Sklonost predrasudama ostvaruje statistički značajnu negativnu povezanost s otvorenošću prema iskustvima ($r = -.18$; $p = .001$), dok s ostalim crtama ličnosti Pet-faktorskog modela i samopoštovanjem nije povezana. U cilju otkrivanja najbolje kombinacije prediktora koji objašnjavaju sklonost predrasudama, korištena je hijerarhijska regresijska analiza pri čemu su samopoštovanje i crte ličnosti zajedno s demografskim varijablama spola, dobi i stupnja obrazovanja tretirane kao prediktorske, a sklonost predrasudama kao kriterijska varijabla. Dobiveni rezultati upućuju na to da su muški spol, viša ekstraverzija i niža otvorenost prema iskustvima značajni prediktori sklonosti predrasudama te da objašnjavaju 15% varijance kriterija.

Ključne riječi: sklonost predrasudama, samopoštovanje, ličnost, Pet-faktorski model

SUMMARY

The role of personality and self-esteem in predicting generalized prejudice

The aim of this study was to examine in which extent can self-esteem and personality explain generalized prejudice. We used The Rosenberg self-esteem scale, Big Five Inventory and Scale of generalized prejudice which was designed specially for this study. Generalized prejudice showed a statistically significant negative correlation with openness to experience ($r = -.18$; $p = .001$), while the correlations with other FFM personality factors and self-esteem were not significant. With the aim of identifying the best combination of predictors for predicting generalized prejudice, a hierarchical regression analysis was used with self-esteem, FFM personality traits, gender, age and level of education as predictor variables and generalized prejudice as a criterion variable. Results showed that male gender, higher extraversion and lower openness to experience were significant predictors of generalized prejudice, explaining 15% of the variance.

Key words: generalized prejudice, self-esteem, Five-factor model

Uvod

U posljednjih nekoliko desetljeća značajan broj psihologijskih istraživanja bio je usmjeren na pronalaženje objašnjenja zašto su neki ljudi skloniji predrasudama u većoj mjeri od drugih. Ekehammar i Akrami (2007) navode dva glavna pravca za ta objašnjenja temeljena na spoznajama iz područja socijalne psihologije i psihologije ličnosti. Prema teorijama ličnosti uzrok predrasuda se u najvećoj mjeri pripisuje samoj ličnosti te karakteristikama povezanim s njom, uključujući i samopoštovanje kao aspekt samopoimanja (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson i Sanford, 1950; Ekehammar i Akrami, 2003). S druge strane, teorije proizašle iz socijalne psihologije impliciraju da su predrasude dominantno uzrokovane grupnom pripadnošću i ulogama, socijalnim identitetom, socijalnom samokategorizacijom te situacijskim faktorima (Reynolds, Turner, Haslam i Ryan, 2001).

Predrasude

„Predrasude svi preziremo, ali ih i svi imamo“ (Aronson, Wilson i Akert, 2005; str. 483). One su sveprisutna pojava i postoje u svim društvima na svijetu te pogađaju gotovo svakoga. Predrasude se definiraju kao negativan stav prema prepoznatljivoj grupi ljudi ili prema pripadnicima prepoznatljive grupe ljudi, koji se zasniva isključivo na njihovom članstvu u toj grupi (Crandall i Schaller, 1996). Osim obilježja poput nacionalnosti, etničke pripadnosti, religije, spola ili seksualne orijentacije, naš izgled ili tjelesno stanje mogu izazvati predrasude, a čak i zanimanje ili hobiji mogu biti temelj za stvaranje predrasuda. Iako predrasuda može uključivati bilo pozitivne bilo negativne osjećaje, socijalni psiholozi (i ljudi općenito) izraz predrasuda rezervirali su primarno za negativne stavove o drugima, dok su predrasude vezane za pozitivne osjećaje i stavove vrlo rijetke (Dienstbier, 1970). Osim što su rasprostranjene, predrasude mogu biti i opasne jer negativan odnos prema nekoj grupi može biti nemilosrdan i prerasti u ekstremnu mržnju te dovesti do ubojstva pa čak i genocida.

Što uzrokuje predrasude?

Uzroci predrasuda su raznovrsni. Prema evolucijskim psiholozima, životinje imaju izraženu tendenciju povoljnijeg odnosa prema genetski sličnim životinjama i izražavanju straha i prezira prema genetski različitim organizmima (Buss i Kenrick, 1998). Prema tome mogli bismo zaključiti da su predrasude sastavni dio našeg biološkog mehanizma preživljavanja. S druge strane, ljudi se razlikuju od životinja i po prirodi mogu biti otvoreni, prijateljski i surađujući. Prema tome predrasuda nije u potpunosti prirodna pojava, tj. barem je dijelom izazvana kulturom koja nas poučava da različitim ljudima pripisujemo negativne osobine. Istraživanja su pokazala da postoje četiri glavna načina koja utječu na nastajanje predrasuda i diskriminacija: (1) način na koji mislimo, (2) način na koji pripisujemo značenje, (3) način na koji raspodjeljujemo resurse i (4) način na koji se konformiramo (Aronson i sur., 2005).

Prema Aronsonu i sur. (2005) prvo objašnjenje uzroka predrasuda je da su one popratna pojava ljudskog *načina procesiranja i organiziranja informacija*. Ljudi imaju sklonost kategorizirati i grupirati informacije, zatim formirati sheme te se pri tumačenju informacija koristiti potencijalno netočnim heuristicima, odnosno mentalnim prećacima u zaključivanju. Ovi aspekti socijalne kognicije mogu izazvati formiranje negativnih stereotipa i njihovu primjenu pri diskriminaciji. Temelj socijalne kognicije je socijalna kategorizacija, proces koji uključuje svrstavanje nekih ljudi u jednu grupu na osnovi određenih karakteristika i drugih ljudi u drugu grupu na osnovi njihovih različitih karakteristika (Wilder, 1986). Rezultat ovakve kategorizacije je stvaranje „vlastite“ i „vanjske“ grupe te razvijanje razmišljanja „mi nasuprot njih“. Ta pristranost prema vlastitoj grupi nastaje zbog toga što ljudi nastoje zadržati i povećati postojeće samopoštovanje. Zadržavaju ga tako da se identificiraju sa specifičnim društvenim grupama, a povećavaju ga tako da sebe vide superiornijima u odnosu na druge. Predrasude također nastaju zbog propusta u logici što znači da osobi koja ima snažno emocionalno zasnovanu predrasudu nikakvo logičko objašnjenje ne može promijeniti stav. Informacije sukladne našim mišljenjima privlače više pažnje, bit će češće obnavljane i bolje zapamćene. Dakle, kad god se član vanjske grupe ponaša kako očekujemo, on svojim ponašanjem potvrđuje i jača naš stereotip.

Drugo objašnjenje uzroka predrasuda Aronson i sur. (2005) vide u načinu na koji ljudi pripisuju značenje, odnosno u *pristranosti u atribuciji*. Ljudi često pribjegavaju

zaključku da je ponašanje osobe posljedica nekog aspekta njene ličnosti, pri čemu zanemaruju aspekt situacije te tako dolazi do stvaranja predrasuda. Sljedeći aspekt koji pridonosi održanju predrasuda je okrivljavanje žrtve što Aronson i sur. (2005) definiraju kao sklonost okrivljavanju pojedinaca za njihovu viktimizaciju. Ta je pojava obično motivirana željom da se svijet vidi kao pravedno mjesto. Važna pojava za stereotipiziranje i diskriminaciju je samoispunjavajuće proročanstvo, slučaj kada ljudi (1) imaju očekivanje o tome kakva je druga osoba, što (2) utječe na njihovo ponašanje prema toj osobi, što (3) izaziva da se ta osoba ponaša u skladu s početnim očekivanjima, dovodeći do toga da se ta očekivanja pokažu istinitima (Aronson i sur., 2005).

Jedan od najočitijih izvora sukoba i predrasuda je *natjecanje za rijetke resurse*. Prema teoriji realnog sukoba, ograničeni resursi vode sukobu između grupa i rezultiraju predrasudama i diskriminacijom (Jackson, 1993; prema Aronson i sur., 2005). Iz toga slijedi da se predrasude pojačavaju u teškim vremenima i kada postoji sukob oko ciljeva koje nije moguće podijeliti. Kada su vremena teška i resursi ograničeni, članovi vlastite grupe osjećaju jaču prijetnju od članova vanjske grupe te su skloniji predrasudama, diskriminaciji i nasilju prema njima.

Četvrto objašnjenje uzroka predrasuda vezano je uz *konformizam normativnim standardima* ili *pravilima društva* (Aronson i sur., 2005). Konformizam je dio društvenog života te se konformiramo kako bismo stekli informacije ili kako bismo bili prihvaćeni. Norme su vjerovanja u društvu o tome što je prikladno, prihvatljivo i dopušteno te značajno variraju između kultura. Prema tome, ako se čitava kultura pridržava normi i vrijednosti nejednakosti, djeca će ih usvojiti i nastaviti održavati, sve dok se ne susretnu s drugačijim normama. Samim životom u društvu u kojem prevladavaju stereotipne informacije i u kojem je diskriminacija norma, većina će slučajno razviti predrasude i diskriminacije. Aronson i sur. (2005) tu pojavu nazivaju institucionaliziranom diskriminacijom. Sklonost priklanjanja grupi kako bi se udovoljilo očekivanjima grupe i postiglo prihvaćanje naziva se normativni konformizam. Upravo zbog toga ljudi razvijaju predrasude i sudjeluju u diskriminaciji. Postoji dokaz da je konformizam socijalnim normama važna odrednica predrasuda: mijenjanjem socijalnih normi mijenjaju se i snage predrasuda (Aronson i sur., 2005). Ako netko, na primjer,

preseli u drugi dio zemlje gdje se norme više temelje na predrasudama, on će iskazati povećanje vlastitih predrasuda.

„Moderne predrasude“

Tijekom vremena mijenjale su se norme, što je u određenoj mjeri smanjilo diskriminaciju, ali predrasude nisu iskorijenjene. One su postale prikrivenije ili usmjerene na manje očite mete pa se tako, na primjer, predrasude u većoj mjeri iskazuju prema homoseksualcima ili transseksualcima nego prema ženama. Kako se norma pomakla k većoj toleranciji vanjskih grupa, mnogi ljudi su postali pažljiviji pa pred drugima iskazuju nepredrasudno ponašanje, dok u sebi zadržavaju predrasudne stavove. Moderne predrasude se odnose na suptilna negativna ponašanja i stavove koji su usmjereni prema različitim stigmatiziranim grupama (Morrison i Morrison, 2008). Pojedinci s izraženim modernim predrasudama negiraju postojanje diskriminacije prema stigmatiziranim grupama te smatraju da pripadnici tih istih grupa preuveličavaju poteškoće s kojima se susreću zbog diskriminacije i predrasuda. Budući da predrasude nisu socijalno poželjno ponašanje, ljudi su naučili skrivati svoje predrasude. Međutim, kada je situacija „sigurna“ njihove predrasude izlaze na vidjelo (McConahay, 1986). Moderne predrasude mjere se manje direktnim metodama kao što je Test implicitnih asocijacija (Greenwald, McGhee i Schwartz, 1998). Osnovni zadatak ispitanika u testu implicitnih asocijacija sastoji se u kategorizaciji prikazanih podražaja. Prilikom ispitivanja kombinira se zadatak kategorizacije koncepata koji odgovaraju dvjema različitim kategorijama objekata stava koji se uspoređuju (kod političkih stavova to mogu biti kategorije različitih političkih stranaka, npr. *desno orijentirani* naspram *lijevo orijentiranih*), koji se nazivaju *koncepti–mete*, i kategorizacije atributa jasno pozitivne i negativne konotacije (npr. *dobro* naspram *loše*). Usporedbom prosječnih vremena kategorizacije pri različitim kombinacijama atributa i koncepata mjeri se asocijativna povezanost između određenih koncepata i atributa negativne, odnosno pozitivne konotacije (Žeželj, Lazarević i Pavlović, 2010).

Crte ličnosti Pet-faktorskog modela

Istraživači osobinskog pristupa istraživanja ličnosti su u posljednja dva desetljeća postigli određenu razinu slaganja oko njezine strukture te danas najveći broj autora, kao skup dimenzija najvišeg reda kojima je moguće opisati ličnost svakog pojedinca, prihvaća Pet-faktorski model. Pet-faktorski model se prvobitno osnivao na kombinaciji leksičkog i statističkog pristupa (Larsen i Buss, 2007). Leksički pristup započeo je 1930-ih, pionirskim radom Allporta i Odberta (1936; prema Larsen i Buss, 2007). Detaljno analizirajući rječnike engleskog jezika, identificirali su 17 953 termina koji se odnose na dimenzije ličnosti. U sljedećem koraku ti termini su klasificirani u četiri kategorije: (1) stabilne osobine, (2) trenutačne aktivnosti, raspoloženja, stanja i emocije, (3) društvene i karakterne prosudbe i (4) razno što je uključivalo metaforičke, fizičke i dvojbene termine (Allport i Odbert, 1936; prema Mlačić, 2002). Cattell (1943; prema Larsen i Buss, 2007) je prvu navedenu kategoriju koristio u svojim istraživanjima. On je sažeo tu listu na 35 klastera koje je dobio tako što je izbacio sinonime te slične crte spojio u jedan klaster. Prvi psiholog koji je faktorskom analizom dobio petofaktorsko rješenje bio je Fiske (1949; Larsen i Buss, 2007) i to na temelju 22 crte koje je preuzeo iz Cattellovih 35 klastera. Poslije njega, Tupes i Christal (1961; prema Larsen i Buss, 2007) su ispitivali faktorske strukture koje su navedene 22 varijable imale u osam uzoraka te su razvili verziju modela s pet velikih faktora koje su nazvali: ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, emocionalna stabilnost i kultura. Pet-faktorski model ličnosti, koji su dominantno razvili McCrae i Costa (1997), potvrđen je u brojnim istraživanjima. Replikabilnost petofaktorske strukture ličnosti u različitim kulturama, desetljećima i kroz različite formate čestica ukazuje na stabilnost nalaza. Prema Pet-faktorskom modelu ličnost se može opisati kroz pet širokih dimenzija: ekstraverziju, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost prema iskustvu.

Pet-faktorski model ličnosti i predrasude

Na temelju nalaza dobivenih u svojim istraživanjima Ekehammar i sur. (2003; 2004), McFarland (2001; prema Ekehammar i sur., 2004) te Saucier i Goldberg (1998) došli su do zaključka da postoji povezanost između Pet-faktorskog modela ličnosti i predrasuda. Ekehammar i Akrami (2003) su na uzorku od 156 studenata ispitali odnos Pet-faktorskog modela ličnosti i globalne mjere predrasuda, pri čemu su globalnu mjeru predrasuda činila četiri tipa, odnosno područja predrasuda: spol, religija, nacionalna

pripadnost i seksualna orijentacija. Dobiveni rezultati su pokazali da dvije osobine Pet-faktorskog modela ličnosti, otvorenost prema iskustvima ($r = -.44$) i ugodnost ($r = -.45$) negativno koreliraju s globalnom mjerom predrasuda. U drugom istraživanju, kojeg su Ekehammar i sur. (2004) proveli na uzorku od 183 sudionika, mjera globalne sklonosti predrasudama bila je predstavljena kao kompozitna mjera temeljena na rezultatima postignutima na četiri različita upitnika namjenjena mjerenju četiri vrste predrasuda. Pri tome koristili su Skalu modernog rasizma (eng. *The Modern Racial Prejudice Scale*; Akrami, Ekehammar i Araya, 2000), Skalu modernog seksizma (eng. *The Swedish Modern Sexism Scale*; Ekehammar, Akrami i Araya, 2000), Skalu modernih predrasuda prema osobama s intelektualnim poteškoćama (eng. *The Modern Prejudice toward Mentally Disabled Persons Scale*; Akrami, Ekehammar, Claesson i Sonnander, 2006) i Skalu ponašanja prema homoseksualcima (eng. *The Attitude to Homosexuality Scale*; Ekehammar i Akrami, 2002). Dobiveni rezultati pokazali su značajnu negativnu korelaciju između globalne sklonosti predrasudama i ugodnosti ($r = -.20$), otvorenosti prema iskustvima ($r = -.15$) te neuroticizma ($r = -.14$). Također, McFarland (2001; prema Ekehammaru i sur., 2004) je svojom studijom, provedenom na 1311 sudionika, utvrdio da otvorenost prema iskustvima ($r = -.38$) i ugodnost ($r = -.33$) pokazuju značajnu negativnu korelaciju s globalnom mjerom predrasuda. S druge strane, rezultati istraživanja kojeg su proveli Saucier i Goldberg (1998) na uzorku od 694 sudionika, nisu pokazali značajnu povezanost Pet-faktorskog modela ličnosti i globalne mjere predrasuda, pri čemu su kao mjeru predrasuda koristili klastere opisnih pridjeva.

Samopoštovanje

William James 1890. godine uvodi samopoštovanje kao konstrukt u psihologiju definirajući ga kao evaluativni aspekt samopoimanja (prema Mruk, 2006). Ovisno o teorijskom polazištu, korištenim mjernim instrumentima i načinu istraživanja samopoštovanje se različito definira. Coopersmith (1967) samopoštovanje vidi kao stav koji ljudi imaju o samima sebi, a odnosi se na stupanj uvjerenja u vlastite sposobnosti i vlastitu vrijednost. Sukladno tome, osoba niskog samopoštovanja će podcjenjivati samu sebe i imati nisko mišljenje o sebi, dok će se s druge strane osoba visokog samopoštovanja cijeliti, smatrati sposobnom i značajnom te imati pozitivno mišljenje o

sebi. Samopoštovanje je subjektivno iskustvo koje pojedinac upućuje svojim ponašanjem ili verbalnim iskazima.

Samopoštovanje danas predstavlja jedan od centralnih psiholoških konstrukata, no postoji velika raznolikost u načinu njegova definiranja, načinu na koji se procjenjuje i modelima pomoću kojih se objašnjava. Iz tog se razloga istraživači još uvijek ne mogu usuglasiti na koji je način najbolje pristupiti samopoštovanju te treba li ovaj konstrukt gledati kao unidimenzionalan ili višedimenzionalan. Jedna od najpoznatijih teorija samopoštovanja jest ona Morrisa Rosenberga (1965) koji smatra da postoji globalno samopoštovanje, odnosno pojam o sebi kao cjelovitoj ličnosti. Rosenbergova skala samopoštovanja korištena je u jednoj četvrtini svih istraživanja samopoštovanja objavljenih od njezina nastanka (Blascovich i Tomaka, 1991). Bezinović (1988) je prilagodio ovu skalu našoj populaciji. Primjenom na uzorku od 234 ispitanika skala je pokazala dobre metrijske karakteristike ($\alpha = .81 - .84$) te je iz tog razloga korištena u ovom istraživanju. Međutim, neki autori su ponudili modele multidimenzionalnog samopoštovanja. Tafarodi i Swann (1995) ističu da je opće samopoštovanje izgrađeno od međusobno povezanih komponenti samopoimanja te im je hijerarhijski nadređeno. Različite faktorske analize provedene na Rosenbergovoj skali samopoštovanja pokazale su da se skala zapravo sastoji od dva faktora koji su međusobno djelomično povezani. Stoga određeni broj autora smatra da postoji pozitivno i negativno samopoštovanje (Owens, 1993; Marsh, 1996).

Samopoštovanje i predrasude

Neki autori ističu kako je uobičajeno da osobe s niskim samopoštovanjem, degradirajući druge ljude, poboljšavaju stav koji imaju o samima sebi (Allen i Sherman, 2011). Kad ljudi imaju loše mišljenje o samima sebi vjerojatnije je da će biti skloniji imati predrasude prema ljudima koji su drugačiji. Allen i Sherman (2011) ističu kako je jedno od najstarijih objašnjenja zašto ljudi imaju stereotipe i predrasude vezano za činjenicu da se upravo zbog isticanja predrasuda prema drugima osjećamo bolje u vezi nas samih. Prema takvom tumačenju, kada se osjećamo loše u vezi nas samih, možemo oklevetati druge ljude i to će dovesti do toga da ćemo se mi bolje osjećati. Također, Major, Quinton i Schmader (2002) su u svom istraživanju došli do zaključka da predrasude djeluju na način da štite samopoštovanje onih koji ih ističu.

Zanimljiva istraživanja u ovom području proveli su Jordan, Spencer i Zanna (2005), pri čemu su se usmjerili na eksplicitno i implicitno samopoštovanje. Eksplicitno samopoštovanje je odraz svjesne i namjerne evaluacije sebe (Jelić i Tonković, 2009). Promišljeno je i u većoj mjeri pod kontrolom pojedinca te ga je moguće mjeriti standardiziranim mjerama. Jordan i sur. (2005) su, kao mjeru eksplicitnog samopoštovanja u svojim istraživanjima, koristili Rosenbergovu skalu samopoštovanja (Rosenberg, 1965). S druge strane, implicitno samopoštovanje se definira kao introspektivno neidentificirani ili netočno identificirani učinak pojedinčeva stava o sebi na evaluaciju objekata koji jesu i onih koji nisu povezani s pojedincem (Greenwald i Banaji, 1995). Implicitno samopoštovanje je teško kontrolirati te se mjeri manje direktnim mjerama. Jordan i sur. (2005) su, u tu svrhu, koristili Test implicitnih asocijacija (Greenwald, McGhee i Schwartz, 1998). Oni su na temelju nalaza dobivenih na uzorku od 35 sudionika u prvom istraživanju te 105 sudionika u drugom istraživanju došli do zaključka da se ljudi koji izvještavaju o visokom samopoštovanju, odnosno oni koji imaju visoko eksplicitno samopoštovanje, ponašaju defenzivno te pokazuju veću sklonost predrasudama kako bi kompenzirali to što zapravo imaju relativno nisko implicitno samopoštovanje.

Ovo istraživanje je nastalo s namjerom da se provjeri povezanost samopoštovanja i crta ličnosti Pet-faktorskog modela s globalnom sklonošću predrasudama.

Cilj, problem i hipoteza istraživanja

Cilj ovog istraživanja je ispitati u kojoj mjeri različite varijable mogu objasniti sklonost predrasudama, pri tome koristeći crte ličnosti Pet-faktorskog modela i samopoštovanje kao prediktore.

S obzirom na postavljeni cilj, problem ovog istraživanja bio je ispitati mogućnost predikcije sklonosti predrasudama na temelju crta ličnosti Pet-faktorskog modela (ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam, otvorenost prema iskustvu) i samopoštovanja.

Na osnovi teorijskih razmatranja i rezultata dosadašnjih istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

H1: Očekuje se da će varijable ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti, otvorenosti prema iskustvima, neuroticizma i samopoštovanja objasniti značajni dio varijance sklonosti predrasudama.

Metodologija

Postupak istraživanja

Ispitivanje je provedeno tijekom dva tjedna u lipnju 2014. godine primjenom online upitnika. Upitnik je kreiran pomoću Google Survey usluge, a podaci su pohranjivani u bazu na internetu, iz koje su potom transferirani u SPSS radi provedbe statističke obrade podataka.

Istraživanje je, od strane istraživača, oglašavano putem društvenih mreža te različitih internetskih portala (npr. Istraži Me), pri tome je objavljen poziv na sudjelovanje u istraživanju te molba da se informacija proslijedi drugim potencijalnim sudionicima. Na naslovnoj stranici istraživanja sudionici su dobili uputu u kojoj su zamoljeni da upitnike ispunjavaju iskreno i potpuno. Niti u pozivu na sudjelovanje niti u uputi nije bilo navedeno da se radi o istraživanju predrasuda, već o ispitivanju uloge samopoštovanja i crta ličnosti u predviđanju individualnih stavova prema različitim socijalnim pitanjima. Također, sudionici su bili obaviješteni da je ispitivanje anonimno te da će podaci biti korišteni isključivo u istraživačke svrhe, a analize provedene na razini grupnih podataka.

Sudionici istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 554 sudionika. Budući da su sudionici trebali biti punoljetne osobe s prebivalištem u Republici Hrvatskoj, iz daljnje obrade isključeno je 16 sudionika koji nisu zadovoljavali navedene uvjete. Konačni broj sudionika iznosio je 538, od čega je bilo 74.7% žena ($n = 402$) i 25.3% muškaraca ($n = 136$). Raspon dobi bio je od 18 do 62, uz prosječnu dob 24.3.

Sudionici su bili iz gotovo svih djelova Republike Hrvatske, a najveći broj ima prebivalište u gradu Zagrebu (47.6%) te u Karlovačkoj županiji (12.5%). U tablici 1 nalazi se prikaz zastupljenosti sudionika po županijama Republike Hrvatske.

Tablica 1

Prikaz zastupljenosti sudionika po županijama Republike Hrvatske ($N = 538$)

	<i>Županija</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
1.	Zagrebačka	24	4.5
2.	Krapinsko-zagorska	8	1.5
3.	Sisačko-moslavačka	11	2.0
4.	Karlovačka	67	12.5
5.	Varaždinska	20	3.7
6.	Koprivničko-križevačka	8	1.5
7.	Bjelovarsko-bilogorska	9	1.7
8.	Primorsko-goranska	15	2.8
9.	Ličko-senjska	1	0.2
10.	Virovitičko-podravska	5	0.9
11.	Požeško-slavonska	9	1.7
12.	Brodsko-posavska	8	1.5
13.	Zadarska	17	3.2
14.	Osječko-baranjska	18	3.3
15.	Šibensko-kninska	8	1.5
16.	Vukovarsko-srijemska	5	0.9
17.	Splitsko-dalmatinska	22	4.1
18.	Istarska	12	2.2
19.	Dubrovačko-neretvanska	5	0.9
20.	Međimurska	10	1.9
21.	Grad Zagreb	256	47.6

Kao najviši završeni stupanj obrazovanja 50.4% sudionika ($n = 271$) je navelo srednju školu, 34.4% ($n = 185$) fakultet, 13.4% ($n = 72$) višu školu, 1.5% ($n = 8$) poslijediplomski studij, odnosno specijalizaciju te 0.4% ($n = 2$) osnovnu školu.

Status studenta, odnosno studentice ima 67.1% sudionika ($n = 361$), dok zaposlenih ima 23.8% ($n = 128$) te nezaposlenih 9.1% ($n = 49$).

Mjerni instrumenti

Za online primjenu u ovom su istraživanju odabrani sljedeći upitnici: BFI (eng. *Big Five Inventory*; Benet-Martinez i John, 1998), Rosenbergova skala samopoštovanja (eng. *The Rosenberg self-esteem scale*; Rosenberg, 1965) te Skala sklonosti predrasudama, konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Osim navedenog, prikupljeni su i osnovni demografski podaci (spol, dob, mjesto prebivališta, stupanj obrazovanja te trenutni radni status).

BFI

BFI (Benet-Martinez i John, 1998) je upitnik ličnosti koji ispituje ekstraverziju, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost prema iskustvima. Sastoji se od 44 čestice formulirane u obliku kratkih fraza koje se temelje na kratkim opisima osobina koje su prototip Pet-faktorskoga modela. Zadatak ispitanika je da na skali Likertova tipa s pet uporišnih točaka (od 1 - *uopće se ne slažem* do 5 - *u potpunosti se slažem*) procijene u kojoj se mjeri pojedina tvrdnja odnosi na njih. Ukupan se rezultat za svaku skalu dobiva jednostavnom linearnom kombinacijom procjena na česticama koje opisuju pojedinu osobinu. Koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) dobiveni na američkom i kanadskom uzorku kreću se od .75 do .90, s prosjekom iznad .80 (John i Srivastava, 1999). Cronbach alfa dobiven za svaku od pet skala osobina ličnosti na uzorku u ovom istraživanju kreće se od .65 za otvorenost do .85 za savjesnost.

Rosenbergova skala samopoštovanja

Za procjenu varijable samopoštovanja korištena je Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965). Skala mjeri globalno samopoštovanje, a sadrži 10 čestica od kojih je 5 pozitivno (primjer čestice: „Općenito govoreći, zadovoljan sam sobom.“), a 5 negativno formulirano (primjer čestice: „Sve više dolazim do spoznaje da jako malo vrijedim.“). Zadatak ispitanika je da odrede u kojoj mjeri se navedene tvrdnje odnose na njih i to procjenjivanjem na skali Likertovog tipa s pet uporišnih točaka (od 1 - *u potpunosti netočno* do 5 - *u potpunosti točno*). Ukupan rezultat formira se zbrajanjem procjena na svim česticama, pri čemu visok rezultat odražava visoko samopoštovanje. Koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) dobiven u

istraživanju Bezinovića (1988) je .84. Cronbach alfa dobiven na uzorku u ovom istraživanju iznosi .87.

Skala sklonosti predrasudama

Skala sklonosti predrasudama je namijenjena ispitivanju globalne sklonosti predrasudama te je konstruirana u svrhu izrade ovog diplomskog rada. Prilikom konstrukcije skale određena su četiri dominantna područja predrasuda: nacionalnost, religija, spol i seksualna orijentacija. Potom je uslijedilo osmišljavanje tvrdnji koje opisuju stav te održavaju pozitivan i negativan odnos različitog inteziteta prema objektima u tvrdnjama. U daljnjem koraku formirana je preliminarna verzija skale od 32 čestice te je provedeno preliminarno istraživanje na prigodnom uzorku studenata psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu ($N = 24$). Zadatak ispitanika je bio da na skali s tri uporišne točke (od 1 - *nejasno* do 3 - *potpuno jasno*) procijene koliko je pojedina tvrdnja jasna i jednoznačna te potom na skali Likertovog tipa s pet uporišnih točaka (od 1 - *uopće se ne slažem* do 5 - *u potpunosti se slažem*) procijene stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama. Ukupni rezultat formiran je kao jednostavna linearna kombinacija procjena ispitanika na svim česticama. Preliminarnom analizom utvrđeno je pet nejasnih čestica koje su potom izmijenjene ili u potpunosti eliminirane iz upitnika te se broj čestica u konačnici sveo na 30, pri čemu se 9 čestica odnosilo na temu nacionalnosti (primjer čestice: „Strani doseljenici uzimat će posao ljudima koji oduvijek tu žive.“), 6 čestica na temu religije (primjer čestice: „Ne osjećam se ugodno u kontaktu s pripadnicima drugih vjerskih skupina.“), 7 čestica na temu spola (primjer čestice: „Opravdano je da muškarci zarađuju više od žena.“) te 8 čestica na temu seksualne orijentacije (primjer čestice: „Homoseksualnost je izbor.“). Koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) Skale sklonosti predrasudama na uzorku u ovom istraživanju iznosi .90. Faktorska analiza provedena na ovoj skali pokazala je postojanje jednog faktora.

Rezultati

Preliminarne analize

Prije analize rezultata provjeren je normalitet distribucija na svim skalnim rezultatima. Ustanovljeno je da uz razinu rizika od 5% rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog test pokazuju da sve distribucije statistički značajno odstupaju od normalne. Međutim, budući da indikatori odstupanja, nakrivljenosti (*eng. skewness*) i spljoštenosti (*eng. kurtosis*), ni za jednu distribucija ne prelaze vrijednost 1, tj. ukazuju da se ne radi o izraženoj asimetriji, odlučeno je da će u analizama ipak biti korišteni parametrijski postupci. Dobiveni rezultati su prikazani u tablici 2.

Tablica 2

Prikaz rezultata Kolmogorov-Smirnovljevog testa provedenog na svim skalnim rezultatima
($N = 538$)

Skale	<i>K-S</i>	<i>P</i>	<i>nakrivljenost</i>	<i>spljoštenost</i>
Samopoštovanje	2.34	.001	-.78	.23
Ekstraverzija	1.79	.003	-.42	-.18
Ugodnost	1.74	.005	-.39	.19
Savjesnost	1.51	.021	-.42	.24
Neuroticizam	1.49	.024	.24	-.23
Otvorenost prema iskustvima	1.37	.047	-.43	.41
Sklonost predrasudama	1.87	.002	.77	-.40

Legenda: *K-S* = vrijednost dobivena Kolmogorov-Smirnovljevim testom normaliteta distribucije; *p* = razina statističke značajnosti

Deskriptivne vrijednosti za rezultate postignute na Skali samopoštovanja, skalama BFI (ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost prema iskustvima) i Skali sklonosti predrasudama prikazane su u tablici 3. U tablici se nalaze i rezultati t-testa za nezavisne uzorke, kojim su provjerene moguće razlike unutar uzorka s obzirom na spol. Navedeni rezultati upućuju na to da postoji statistički značajna razlika između muških i ženskih sudionika u samopoštovanju, u smjeru veće izraženosti kod muškaraca. Međutim, vrijednost Cohenovog *d*, koji se odnosi na standardiziranu razliku između rezultata dvije skupine sudionika (Cohen, 1988), ukazuje da se radi o maloj veličini učinka. Statistički značajne razlike između muškaraca i žena su utvrđene na skalama neuroticizma i otvorenosti. Žene ostvaruju više rezultate na skali

neuroticizma, pri čemu vrijednost Cohenovog d ukazuje na srednju razliku. Na skali otvorenosti prema iskustvima muškarci postižu statistički značajno više rezultate u odnosu na žene, no vrijednost Cohenovog d ukazuje da se radi o maloj razlici, tj. da muškarci u prosjeku postižu za 1/5 SD viši rezultat od žena. Rezultati također ukazuju da postoji statistički značajna razlika između muških i ženskih sudionika u sklonosti predrasudama, pri čemu muškarci postižu više rezultate u odnosu na žene. Vrijednost Cohenovog d ukazuje da se radi o srednjoj veličini učinka.

Tablica 3

Pokazatelji deskriptivne statistike za rezultate postignute na skali samopoštovanja, BFI i sklonosti predrasudama te t -testovi značajnosti razlika između muškaraca i žena na navedenim varijablama ($N = 538$; $n_M = 136$; $n_Z = 402$)

	<i>svi</i>		<i>M</i>		<i>Ž</i>				
Skale	M	SD	M_M	SD_M	M_Z	SD_Z	t_{M-Z}	p	D
Samopoštovanje	39.20	6.98	40.29	6.77	38.83	7.02	2.12	.03	.21
Ekstraverzija	27.54	5.64	28.09	5.32	27.35	5.74	1.31	.19	.13
Ugodnost	32.17	5.42	31.62	5.44	32.35	5.41	-1.37	.17	-.13
Savjesnost	31.49	6.22	31.49	6.29	31.50	6.21	-.01	.99	-.00
Neuroticizam	22.25	6.00	20.02	6.19	23.01	5.76	-5.13	.00	-.51
Otvorenost prema iskustvima	36.19	4.99	36.96	4.55	35.93	5.11	2.10	.04	.21
Sklonost predrasudama	54.05	16.3	62.49	18.9	51.19	14.2	7.32	.00	.73
		1		1		7			

Legenda: M = aritmetička sredina na cijelom uzorku; SD = standardna devijacija na cijelom uzorku; M_M = aritmetička sredina muškaraca; SD_M = standardna devijacija muškaraca; M_Z = aritmetička sredina žena; SD_Z = standardna devijacija žena; t = vrijednost t -testa spolnih razlika; p = razina statističke značajnosti t -testa; d = vrijednost Cohenovog d spolnih razlika.

Korelacijska analiza

Kao pretkorak provođenju regresijske analize provedena je korelacijska analiza te se koeficijenti korelacija između navedenih varijabli nalaze se u tablici 4.

Dobiveni rezultati ukazuju da je sklonost predrasudama statistički značajno povezana s varijablama otvorenosti prema iskustvima ($r = -.18, p = .001$), spola ($r = -.30, p = .001$), dobi ($r = -.09, p = .03$) i stupnja obrazovanja ($r = -.10, p = .02$). Dakle, sklonost predrasudama je jače izražena kod osoba koje su manje otvorene prema iskustvima, kod muškaraca, mlađih osoba te onih s nižim stupnjem obrazovanja. S druge strane, sklonost predrasudama ne pokazuje povezanost s ostalim crtama ličnosti iz Pet-faktorskog modela, odnosno s ekstraverzijom, ugodnošću, savjesnošću te neuroticizmom. Između sklonosti predrasudama i samopoštovanja nije uočena značajna povezanost ($r = -.06, p = .21$).

Samopoštovanje pokazuje statistički značajnu povezanost sa svim crtama ličnosti Pet-faktorskog modela. Spomenute vrijednosti korelacija kreću se od $-.58$ s neuroticizmom do $.25$ s ugodnošću. Statistički značajna povezanost je i između samopoštovanja te demografskih varijabli spola ($r = -.09, p = .03$), dobi ($r = .16, p = .001$) i stupnja obrazovanja ($r = .13, p = .003$) što znači da je samopoštovanje veće kod muškaraca, starijih osoba te osoba s višim stupnjem obrazovanja.

Interkorelacije Pet-faktorskog modela također dosežu razinu statističke značajnosti, a kreću se od $-.38$ između ekstraverzije i neuroticizma do $.12$ između ekstraverzije i otvorenosti prema iskustvima.

Tablica 4

Vrijednosti koeficijenta korelacije između sklonosti predrasudama, crta ličnosti pet-faktorskog modela, samopoštovanja te spola, dobi i stupnja obrazovanja ($N = 538$)

	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Sklonost predrasudama	.03	-.07	.01	-.01	-.18**	-.06	-.30**	-.09*	-.10*
2. Ekstraverzija		.19**	.34**	-.38**	.36**	.53**	-.06	.04	.02
3. Ugodnost			.23**	-.37**	.12**	.25**	.06	.07	.01
4. Savjesnost				-.26**	.21**	.42**	.00	.15**	.17**
5. Neuroticizam					-.23**	-.58**	.22**	-.11**	-.08
6. Otvorenost						.35**	.10*	-.09*	.05
7. Samopoštovanje							-.09*	.16**	.13**
8. Spol								-.03	.02
9. Dob									.38**
10. Obrazovanje									

Legenda: * $p < .05$; ** $p < .01$

Regresijska analiza

Kako bismo odgovorili na problem istraživanja, odnosno utvrdili u kojoj mjeri varijable samopoštovanja i crta ličnosti Pet-faktorskog modela predviđaju varijablu sklonosti predrasudama, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Hijerarhijska multipla regresijska analiza je statistički postupak u kojem prediktori ulaze u analizu po specifičnom redoslijedu koji je određen ciljem i logikom samog istraživanja (Hoyt, Leierer i Millington, 2006). Koeficijent multiple determinacije određuje se poslije svakog dodavanja određene grupe prediktora te pruža mogućnost određivanja njihovog jedinstvenog doprinosa odnosno mogućnost kontroliranja efekata drugih varijabli koje su povezane s prediktorskim varijablama i kriterijem. Kako bismo odredili samostalni doprinos tri skupine varijabli, provedena je hijerarhijska regresijska analiza s tri koraka.

U analizi smo sklonost predrasudama tretirali kao kriterijsku varijablu, a varijable spola, dobi, stupnja obrazovanja, crta ličnosti Pet-faktorskog modela te samopoštovanje kao prediktore. Prediktore smo u analizu uvodili u koracima, navedenim redoslijedom. Sumarni rezultati regresijske analize prikazani su u tablici 5.

Iz navedenih rezultata vidi se kako demografske varijable unesene u prvom koraku objašnjavaju 10% varijance sklonosti predrasudama, pri čemu su varijable spola ($\beta = -.31$; $p = .001$) i dobi ($\beta = -.10$; $p = .01$) značajni prediktori. Veličina i smjer standardiziranih β -koeficijenata govori da muškarci imaju veću sklonost predrasudama u odnosu na žene te da je sklonost predrasudama izraženija kod mlađih.

U drugom koraku unošenje crta ličnosti Pet-faktorskog modela dovelo je do promjene koeficijenta multiple korelacije ($R = .39$) odnosno do promjene u proporciji objašnjene varijance koja sada iznosi 15%, tj. objašnjeno je dodatnih 5% varijance kriterija. Standardizirani β -koeficijenti ukazuju na to da su ekstraverzija ($\beta = .10$; $p = .03$) i otvorenost prema iskustvima ($\beta = -.23$; $p = .001$) značajni prediktori sklonosti predrasudama. Ovakvi rezultati upućuju na to da su osobe sklonije predrasudama ujedno i ekstrovertiranije i manje otvorene prema iskustvima. Spol ($\beta = -.33$; $p = .001$) i dob ($\beta = -.08$; $p = .04$) su u ovom koraku i dalje značajni prediktori sklonosti predrasudama.

Unošenjem varijable samopoštovanja u trećem koraku nije došlo do promjene koeficijenta multiple korelacije ($R = .39$) odnosno promjene u proporciji objašnjene varijance koja i dalje iznosi 15% što pokazuje da samopoštovanje ne doprinosi značajno predikciji sklonosti predrasudama nakon dobi, spola i crta ličnosti. Varijable spol ($\beta = -.33$; $p = .001$), ekstraverzija ($\beta = .12$; $p = .02$) i otvorenost prema iskustvima ($\beta = -.23$; $p = .001$) su i dalje značajni prediktori sklonosti predrasuda.

Tablica 5

Sumarni rezultati hijerarhijske regresijske analize - doprinos demografskih faktora, crta ličnosti Pet-faktorskog modela i samopoštovanja u previđanju sklonosti predrasudama ($N = 538$)

	β	t	p	Sažetak modela
MODEL 1				$R = .32$
Spol	-.31	-7.44	.001	$R^2 = .10$
Dob	-.10	-2.48	.01	Korigirani $R^2 =$
Obrazovanje	-.07	-1.38	.17	.10
MODEL 2				
Spol	-.33	-7.89	.001	$R = .39$
Dob	-.08	-2.05	.04	$R^2 = .15$
Obrazovanje	-.06	-1.42	.16	Korigirani $R^2 =$
Ekstraverzija	.10	2.15	.03	.14
Ugodnost	-.03	-.69	.49	Promjena $R^2 =$
Savjesnost	.05	1.11	.27	.05
Neuroticizam	.05	.99	.32	
Otvorenost	-.23	-5.33	.001	
MODEL 3				
Spol	-.33	-7.86	.001	$R = .39$
Dob	-.08	-1.95	.05	$R^2 = .15$
Obrazovanje	-.06	-1.38	.17	Korigirani $R^2 =$
Ekstraverzija	.12	2.36	.02	.14
Ugodnost	-.03	-.71	.48	Promjena $R^2 =$
Savjesnost	.06	1.33	.19	.00
Neuroticizam	.02	.47	.64	
Otvorenost	-.23	-5.11	.001	
Samopoštovanje	-.06	-1.02	.31	

Legenda: β = standardizirani regresijski koeficijent; t = vrijednost t-testa; R = koeficijent multiple korelacije; R^2 = koeficijent multiple determinacije; p = razina statističke značajnosti

Rasprava

Ovo istraživanje djelom se temelji na istraživanju kojeg su proveli Ekehammar i sur. (2004) sa svrhom ispitivanja utjecaja crta ličnosti Pet-faktorskog modela na globalnu sklonost predrasudama. Pri tome su globalnu sklonost predrasudama definirali kao tendenciju iskazivanja negativnog ili neprijateljskog stava prema bilo kojoj vanjskoj grupi. Mjera globalne sklonosti predrasudama u njihovom istraživanju bila je predstavljena kao kompozitna mjera temeljena na rezultatima postignutima na četiri različita upitnika namjenjena mjerenju četiri vrste predrasuda: rasizma, seksizma, predrasuda prema osobama s intelektualnim poteškoćama i prema homoseksualcima. Kao mjeru crta ličnosti Pet-faktorskog modela koristili su BFI (eng. *Big Five Inventory*; Benet-Martinez i John, 1998). Dobiveni rezultati pokazali su značajnu negativnu korelaciju između globalne sklonosti predrasudama i ugodnosti ($r = -.20, p < .01$), otvorenosti prema iskustvima ($r = -.15, p < .05$) te neuroticizma ($r = -.14, p < .05$) što znači da su osobe manje sklone predrasudama ujedno ugodnije, otvorenije prema iskustvima te emocionalno stabilnije.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem ukazuju na negativnu korelaciju između sklonosti predrasudama i otvorenosti prema iskustvima ($r = -.18; p = .001$) što potvrđuje zaključak da su osobe sklonije predrasudama manje otvorene prema iskustvima. Dispozicija otvorenosti je povezana s preferencijom novih iskustava. Istraživanja pokazuju da su osobama koje su visoko na dimenziji otvorenosti „vrata“ za percepciju i procesiranje informacija široko „otvorena“ za primanje informacija koje pristižu iz različitih izvora (Larsen i Buss, 2007). Dakle, osobe otvorene prema iskustvima pokazuju potrebu za raznolikošću, fleksibilnost ponašanja, nekonvencionalne stavove, a samim time i manju sklonost predrasudama. Nalazi dobiveni u ovom istraživanju nisu pokazali povezanost između sklonosti predrasudama i ostalih crta ličnosti Pet-faktorskog modela, odnosno ugodnosti i neuroticizma, što nije u skladu s nalazima istraživanja Ekehammara i sur. (2004).

Na temelju dobivenih rezultata u ovom istraživanju nije uočena povezanost samopoštovanja i sklonosti predrasudama što također nije u skladu s nalazima prijašnjih istraživanja. Mnogi autori ističu kako je uobičajeno da osobe s niskim samopoštovanjem, degradirajući druge ljude poboljšavaju stav i sliku koju imaju o sebi (Allen i Sherman, 2011). Major i sur. (2002) su u svom istraživanju također ukazali na

negativnu povezanost samopoštovanja i sklonosti predrasudama ističući da predrasude djeluju na način da štite samopoštovanje onih koji ih ističu ($r = -.33, p = .07$). Dobivanje takvih nalaza možemo povezati s činjenicom da su samopoštovanje i predrasude socijalno osjetljiva područja. U ovom istraživanju korištene su direktne mjere za koje, s određenom razinom sigurnosti, možemo reći da su izazvale socijalno poželjno odgovaranje od strane sudionika što je u konačnici moglo dovesti do ovakvih rezultata.

Dobiveni rezultati su pokazali postojanje statistički značajne pozitivne povezanosti samopoštovanja i ekstraverzije ($r = .53, p = .001$), ugodnosti ($r = .25, p = .001$), savjesnosti ($r = .42, p = .001$) te otvorenosti prema iskustvima ($r = .35, p = .001$), dok je između samopoštovanja i neuroticizma pronađena statistički značajna negativna povezanost ($r = -.58, p = .001$). Navedeni rezultati su u skladu s nalazima prijašnjih istraživanja. Robins, Tracy i Trzesniewski (2001) također pokazuju pozitivnu povezanost samopoštovanja i ekstraverzije ($r = .38$), ugodnosti ($r = .13$), savjesnosti ($r = .24$) i otvorenosti prema iskustvima ($r = .17$) te negativnu povezanost samopoštovanja i neuroticizma ($r = -.54$). Navedene povezanosti samopoštovanja i crta ličnosti stabilne su s obzirom na dob, spol, socioekonomski status, nacionalnost i religiju. Dakle, osobe s visokim samopoštovanjem su ujedno ekstrovertiranije, ugodnije, savjesnije, otvorenije prema iskustvima te emocionalno stabilnije.

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati uolikoj mjeri crte ličnosti Pet-faktorskog modela i samopoštovanje predviđaju sklonost predrasudama. Kako bi se ispitala navedena mogućnost korištena je hijerarhijska regresijska analiza pri čemu su samopoštovanje i crte ličnosti zajedno s demografskim varijablama spola i dobi tretirane kao prediktorske, a sklonost predrasudama kao kriterijska varijabla. Demografske varijable u prvom koraku analize pokazale su da objašnjavaju 10% varijance sklonosti predrasudama, sugerirajući da je sklonost predrasudama izraženija kod muškaraca i mladih osoba. Varijabla spola, kao prediktor, zadržala je svoju značajnost do posljednjeg koraka. Uvođenjem crta ličnosti Pet-faktorskog modela u drugom koraku prediktivnost modela se povećala te se je pokazalo da ovaj model objašnjava 15% varijance sklonosti predrasudama. Pritom ekstraverzija i otvorenost prema iskustvu u najvećoj mjeri doprinose objašnjavanju sklonosti predrasudama, što ukazuje na to da su osobe sklonije predrasudama ujedno i ekstrovertiranije te manje otvorene prema iskustvima. Ekstraverzija podrazumijeva crte kao što su socijabilnost, aktivnost,

živahnost, avanturizam i dominantnost (Larsen i Buss, 2007). Mnogi ekstraverti vole se šaliti na račun drugih ljudi. Oni su tipično bezbrižni i neopterećeni te s time, u određenoj mjeri, možemo povezati sklonost predrasudama. Budući da su ekstravertirane osobe društvene i aktivnije, veća je mogućnost da će doći u doticaj s mnogobrojnim različitim skupinama ljudi te da će na taj način imati više prilika da budu sklonije predrasudama. Kao što je već navedeno, osobe otvorene prema iskustvima preferiraju nova iskustva, pokazuju fleksibilna ponašanja, nekonvencionalne stavove, a time i manju sklonost predrasudama. U posljednjem koraku u analizu je uvedeno samopoštovanje, međutim prediktivnost modela se nije povećala te se je pokazalo da samopoštovanje ne doprinosi objašnjavanju sklonosti predrasudama.

Ukupan postotak objašnjenje varijance sklonosti predrasudama u ovom istraživanju (15%) ukazuje vrlo jasno da postoje druge varijable koje doprinose razvoju i izraženosti predrasuda, a koje nisu bile uključene u ovom istraživanju. Budući da su crte ličnosti Pet-faktorskog modela objasnile tek 5% varijance, možda bi u budućim istraživanjima bilo korisno ispitati prediktivnu snagu faceta ličnosti, ali i situacijskih varijabli.

Metodološki nedostaci i preporuke za daljnja istraživanja

Jedno od ograničenja ovog istraživanja je oslanjanje na korelacijski pristup koji nam onemogućuje zaključivanje o kazualnosti odnosa među ispitanim varijablama.

Daljnji nedostatak je i provedba istraživanja pomoću online upitnika što je doprinijelo ograničavanju uzorka na mlađu populaciju koja je informatički pismena. Iako je raspon dobi sudionika bio između 18 i 62 godine, prosječna dob je bila 24.3 godina. Dakle, istraživanju su mogli pristupiti samo oni koji su imali pristup računalu te se znaju služiti istim. Zastupljeni su sudionici iz gotovo svih dijelova Republike Hrvatske, no najveći broj ima prebivalište u gradu Zagrebu (47.6%) te u Karlovačkoj županiji (12.5%), dok su ostale županije zastupljene u daleko manjoj mjeri. U istraživanju je sudjelovao veći broj žena (74.7%), dok su muškarci činili tek četvrtinu sudionika (25.3%). Iako uzorak čini 538 sudionika s područja cijele Republike Hrvatske, ne može se govoriti o reprezentativnom uzorku što ograničava mogućnost generalizacije.

U sklopu ovog istraživanja je konstruirana i korištena Skala sklonosti predrasudama koja je namijenjena ispitivanju globalne sklonosti predrasudama. Koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) iznosi .92, međutim preliminarno istraživanje provedeno je na malom prigodnom uzorku studenata psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu ($N = 24$). U daljnjim istraživanjima vezanim za sklonost predrasudama nužni su daljnji koraci u razvoju ove skale.

Preporuka za daljnja istraživanja proizlazi iz već spomenutog istraživanja Jordana i sur. (2005) koji su ispitivali samopoštovanje i sklonost predrasudama. Samopoštovanje su podijelili na eksplicitno koje je promišljeno i moguće ga je održati pod kontrolom te na implicitno koje je, s druge strane, teško kontrolirati. Također, imajući na umu da postoje „moderne“ predrasude, koje su Aronson i sur. (2005) definirali kao nepredrasudno ponašanje pred drugima, dok se u sebi zadržavaju predrasudni stavovi, bilo bi zanimljivo provesti istraživanje s ciljem utvrđivanja povezanosti između eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja te „modernih“ predrasuda. Pri tome, bilo bi potrebno konstruirati i mjere kojima bi se ispitali ti koncepti.

Zaključak

Predrasude su rasprostranjene, no isto tako potencijalno i opasne. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati mogućnost predikcije sklonosti predrasudama na temelju crta ličnosti Pet-faktorskog modela (ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam, otvorenost prema iskustvu) i samopoštovanja. Dobiveni rezultati su doveli do zaključka da su muški spol, viša ekstraverzija i niža otvorenost prema iskustvima statistički značajni prediktori sklonosti predrasudama te objašnjavaju 15% varijance kriterija, dok samopoštovanje nema inkrementalnu prediktivnost nad crtama ličnosti.

Literatura

- Adorno, T. W., Frenkel – Brunswik, E., Levinson, D. J. i Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Norton.
- Akrami, N., Ekehammar, B. i Araya, T. (2000). Classical and modern racial prejudice: A study of attitudes toward immigrants in Sweden. *European Journal of Social Psychology*, 30, 521-532.
- Akrami, N., Ekehammar, B., Claesson, M. i Sonnander, K. (2006). Classical and modern prejudice: Attitudes toward people with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 27(6), 605-617.
- Allen, T. J. i Sherman, J. W. (2011). Ego threat and intergroup bias: a test of motivated-activation versus self-regulatory accounts. *Psychological Science*, 22(3), 331-333.
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Benet-Martinez, V. i John, O. P. (1998). Los cinco grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729-750.
- Bezinović, P. (1988). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Blascovich, J., i Tomaka, J. (1991). Measures of self-esteem. In J. P. Robinson, P. R. Shaver, & L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (str. 115–160). New York: Academic Press.
- Buss, D. M. i Kenrick, D. T. (1998). Evolutionary social psychology. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske i G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (4th ed., Vol. 2, pp. 982-1026). New York: McGraw-Hill.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of self-esteem*. San Francisco: Freeman.
- Crandall, C. S. i Schaller, M. (1996). *Social psychology of prejudice: Historical and contemporary issues*. Lawrence, Kansas: Lewinian Press.
- Dienstbier, R. A. (1970). Positive and negative prejudice: Interactions of prejudice with race and social desirability. *Journal of Personality*, 38, 198-215.
- Ekehammar, B. i Akrami, N. (2002). *Attitudes to homosexuality among Swedish women and men*. Uppsala University, Uppsala.

- Ekehammar, B. i Akrami, N. (2003). The relation between personality and prejudice: A variable versus a person-centred approach. *European Journal of Personality*, 17, 449-464.
- Ekehammar, B. i Akrami, N. (2007). Personality and prejudice: From Big Five personality factors to facets. *Journal of Personality*, 75(5), 899-926.
- Ekehammar, B., Akrami, N. i Araya, T. (2000). Development and validation of Swedish classical and modern sexism scales. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 307-314.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M. i Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: Big Five personality, social dominance orientation or right-wing authoritarianism? *European Journal of Personality*, 18, 463-482.
- Greenwald, A. G. i Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: attitudes, self-esteem and stereotypes. *Psychological review*, 102(1), 4-27.
- Greenwald, A. G., McGhee, D. E. i Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of personality and social psychology*, 74(6), 1464-1480.
- Hoyt, W. T., Leierer, S., i Millington, M. J. (2006). Analysis and interpretation of findings using multiple regression techniques. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 49(4), 223-233.
- Jelić, M. i Tonković, M. (2009). Test implicitnih asocijacija u ispitivanju samopoštovanja. *Psihologijske teme*, 18(1), 183-201.
- John, O. P. i Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement and theoretical perspective. *Handbook of personality: Theory and research* (str. 102-138). New York: The Guilford Press.
- Jordan, C. H., Spencer, S. J. i Zanna, M. P. (2005). Types of high self-esteem and prejudice: How implicit self-esteem relates to ethnic discrimination among high explicit self-esteem individuals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 693.
- Larsen, R. L. i Buss, D. M. (2007). *Psihologija ličnosti*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Marsh, H. W. (1996). Positive and negative global self-esteem: A substantively meaningful distinction or artifacts? *Journal of Personality and Social Psychology*, 70 (4), 810-9.
- McConahay, J. B. (1986). *Modern racism, ambivalence and The Modern Racism Scale*. Orlando FL: Academic Press.

- McCrae, R. R. i Costa, P. T. (1997). Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, 52(5), 509-516.
- Major, B., Quinton, W. J. i Schmader, T. (2002). Attributions to discrimination and self-esteem: Impact of group identification and situational ambiguity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39, 220-231.
- Mlačić, B. (2002). Leksički pristup u psihologiji ličnosti: Pregled taksonomija opisivača osobina ličnosti. *Društvena istraživanja*, 4-5 (60-61), 553-576.
- Morrison, M. A. i Morrison, T. G. (2008). *The psychology of modern prejudice*. Hauppauge, NY: Nova Science Publishers.
- Mruk, C. J. (2006). *Self-esteem research, theory and practice*. New York: Springer publishing company.
- Owens, T. J. (1993). Accentuate the positive and the negative: Rethinking the use of self-esteem, self-deprecation and self-confidence. *Social Psychology Quarterly*, 56 (4), 288-299.
- Reynolds, K. J., Turner, J. C., Haslam, S. A. i Ryan, M. K. (2001). The role of personality and group factors in explaining prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 427-434.
- Robins, R. W., Tracy, J. L. i Trzesniewski, K. (2001). Personality correlates of self-esteem. *Journal of Research in Personality*, 35, 463-482.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Saucier, G. i Goldberg, L. R. (1998). What is beyond the Big Five? *Journal of Personality*, 66, 495-524.
- Tafarodi, R. W. i Swann, W. B. (1995). Self-liking and Self-competence as a dimension of global self-esteem: Initial validation of a measure. *Journal of Personality Assessment*, 65(2), 322- 342.
- Wilder, D. A. (1986). Social categorization: Implications for creation and reduction of intergroup bias. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 19, pp. 291-355). New York: Academic Press.
- Žeželj, I., Lazarević, Lj. i Pavlović, M. (2010). Test implicitnih asocijacija: teorijske i metodološke osnove. *Psihologijske teme*, 19(1), 45-69.

Prilozi

Upitnik o demografskim podacima

1. Spol:

- Ženski
- Muški

2. Dob: _____

3. Mjesto prebivališta: _____

4. Koji je najviši stupanj obrazovanja koji ste završili?

- Osnovna škola
- Srednja škola
- Viša škola
- Fakultet
- Poslijediplomski studij/Specijalizacija

5. Koja je Vaš trenutni radni status?

- Zaposlen/a
- Nezaposlen/a
- Student/ica
- Umirovljenik/ica

Skala sklonosti predrasudama

Ovaj upitnik je namijenjen ispitivanju individualnih stavova prema različitim socijalnim pitanjima. Ispitivanje je u potpunosti anonimno te Vas molimo da iskreno, na skali od 5 stupnjeva (od 1 – uopće se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem), procijenite svoj stupanj slaganja s pojedinom tvrdnjom.

		Uopće se ne slažem	Djelomično se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Djelomično se slažem	U potpunosti se slažem
1.	Za žene i muškarce trebaju postojati različiti standardi i očekivanja.	1	2	3	4	5
2.	Ne osjećam se ugodno u kontaktu s pripadnicima drugih vjerskih skupina.	1	2	3	4	5
3.	Homoseksualnost je izbor.	1	2	3	4	5
4.	Rodna diskriminacija prilikom zapošljavanja je neopravdana.	1	2	3	4	5
5.	Strani doseljenici uzimat će posao ljudima koji oduvijek tu žive.	1	2	3	4	5
6.	Seksualna orijentacija ne smije biti kriterij prilikom zapošljavanja.	1	2	3	4	5
7.	Homoseksualci pretjeruju kada pričaju o svojim poteškoćama.	1	2	3	4	5
8.	Poslodavci imaju pravo žene, koje se vrate na posao nakon dužeg porodiljnog dopusta, premjestiti na slabije plaćen posao.	1	2	3	4	5
9.	Muškarci bi trebali biti odgovorni za financiranje obitelji.	1	2	3	4	5
10.	Hrvati, u odnosu na druge nacionalne skupine u Hrvatskoj, trebaju imati prednost prilikom zapošljavanja.	1	2	3	4	5
11.	Smatram da bi strani doseljenici trebali prihvatiti hrvatsku većinsku kulturu kao svoju vlastitu.	1	2	3	4	5

12.	Pripadnici drugih vjerskih skupina trebaju imati pravo na očuvanje vlastite tradicije i vjerskih običaja.	1	2	3	4	5
13.	Ateizam je izmišljotina modernog društva.	1	2	3	4	5
14.	Homoseksualnost se može izliječiti.	1	2	3	4	5
15.	Kad bi mi prijatelj/-ica priznao/-la da je homoseksualne orijentacije, predao/-la bi se družiti s njim/njom.	1	2	3	4	5
16.	Društveni status žena je opravdano niže rangiran od društvenog statusa muškaraca.	1	2	3	4	5
17.	Da bi bili prihvaćeni članovi našeg društva strani doseljenici trebali bi odustati od svoje kulture i običaja.	1	2	3	4	5
18.	Ne osjećam se ugodno u kontaktu s pripadnicima drugih nacionalnih skupina koje žive u Hrvatskoj.	1	2	3	4	5
19.	Smatram da ćirilici nije mjesto u državnim institucijama.	1	2	3	4	5
20.	Pripadnici drugih nacionalnih skupina trebaju imati pravo na očuvanje vlastite tradicije i običaja.	1	2	3	4	5
21.	Podržavam doseljavanje pripadnika svih nacionalnih skupina u Hrvatsku.	1	2	3	4	5
22.	Izgradnja sinagoga u Hrvatskoj je opravdana u područjima koja su naseljena pripadnicima židovske religije.	1	2	3	4	5
23.	Pripadnici drugih vjerskih skupina imaju pravo javno izražavati svoju vjersku pripadnost.	1	2	3	4	5
24.	Smatram da se homoseksualci trebaju izboriti za svoja prava u društvu.	1	2	3	4	5
25.	Opravdano je da muškarci zarađuju više od žena.	1	2	3	4	5
26.	Homoseksualnost nije prirodna.	1	2	3	4	5
27.	Izgradnja džamija u Hrvatskoj je opravdana u područjima koja su naseljena pripadnicima muslimanske religije.	1	2	3	4	5
28.	Žene trebaju imati jednaku priliku za napredovanje i povišenje plaće kao i muškarci.	1	2	3	4	5
29.	Ne osjećam se ugodno u društvu homoseksualaca.	1	2	3	4	5
30.	Pripadnici nacionalnih manjinskih skupina trebaju imati jednaka prava na socijalnu i zdravstvenu zaštitu kao i Hrvati.	1	2	3	4	5

